

วารสารพุทธศิลปกรรม

JOURNAL OF BUDDHIST ARTS

06

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2567 | Vol. 7 No. 1 | January - June 2024 |

ISSN : 1905-534x (Print) ISSN : 2697-6099 (ONLINE)

บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทบาท ความสำคัญ และปัญหาของการนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนามาใช้ในสังคมสมัยใหม่

The role, importance, and problems of using Buddhist symbols in modern society

ปฐมพงศ์ บูชาบุตร

Pathompong Buchabutara

ศิลปินอิสระ

Independent Artist

Email: Pathompong.butara@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา บทบาท ความสำคัญ และปัญหาของการนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนามาใช้ในสังคมสมัยใหม่ พบว่าสัญลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อใช้แทนความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เมื่อก้าวถึงสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนาจะมีนัยครอบคลุมถึงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อแทนความหมายทางพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป ธรรมจักร กวางหมอบ ภาษาบาลี พระสงฆ์ ตลอดจนอัฐบริวาร โบสถ์ วิหาร และสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ในปัจจุบันนี้พบว่าการนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม ทั้งในส่วนของการจัดวางตามสถานที่และในส่วนของผลิตภัณฑ์หรือสินค้า เช่น เศียรพระพุทธรูปถูกประดับในกำแพงแนวทางเดินเท้าในบ้าน มีการล้อเลียนพระพุทธรูป มีการดัดแปลงสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนาไปใช้กับแนวคิดอื่นในรูปแบบที่ไม่เหมาะสม ตลอดจนถึงการแต่งกายเลียนแบบพระสงฆ์ สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาถูกใช้โฆษณาเกี่ยวกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ใช้ในการโฆษณาอาวุธยุทโธปกรณ์ ใช้ในการประดับสถานที่บันเทิงเริงรมย์ ใช้เป็นโฆษณาเสื้อ กางเกง รองเท้า ถุงเท้า ชุดชั้นใน โต๊ะ เก้าอี้ เตียงนอน และสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนายังถูกนำมาใช้ในห้องน้ำอีกด้วย เป็นต้น ฉะนั้นแล้วบทความวิชาการนี้จึงนำมาซึ่งความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปใช้ให้ถูกต้องและเหมาะสมต่อไป

คำสำคัญ: สัญลักษณ์, สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา, พระพุทธศาสนา

Abstract

This academic article aims to study “the role, importance, and problems of using Buddhist symbols in modern society.” It was found that symbols are things that are created to represent the meaning of something. When talking about symbols in Buddhism, it will cover things that are created to represent Buddhist meanings, such as Buddha images, Dharmachakra, kneeling deer, Pali language, monks, as well as Buddhist requisites, churches, temples, and Buddhist stupas, etc.

At present, it is found that Buddhist symbols are being used inappropriately, both in terms of their placement in places and in terms of products or goods, such as Buddha heads being decorated on walls along walkways in houses, mocking Buddha images, modifying Buddhist symbols to be used with other concepts in inappropriate ways, and even dressing up like monks. Buddhist symbols are used to advertise alcoholic beverages, to advertise weapons and equipment, to decorate entertainment venues, to advertise shirts, pants, shoes, socks, underwear, tables, chairs, beds, and Buddhist symbols are also used in bathrooms. Therefore, this academic article provides knowledge and understanding about Buddhist symbols to be used correctly and appropriately.

Keywords: Symbol, Buddhist symbols, Buddhism

บทนำ

สัญลักษณ์ (Symbol) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัญญะ (Sign) เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดหรือนิยามขึ้นเพื่อใช้ในการสื่อความหมาย เช่น ตัวหนังสือเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ใช้แทนคำพูด สัญลักษณ์ + - × ÷ เป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน,

2554: ออนไลน์) มนุษย์สร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาเพื่อใช้แทนค่าสิ่งต่าง ๆ มีหลายหลายประเภท เช่น คน สัตว์ วัตถุ ธรรมชาติ รูปทรงเรขาคณิต และอักษรภาพ เป็นต้น (พระครูศรีปัญญาวิกรม (บุญเรือง ปณฺญาวิโร/เจนทร), 2558: 21) มนุษย์เริ่มรู้จักใช้สัญลักษณ์มาตั้งแต่สมัยโบราณก่อนที่จะคิดประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นมาโดยมีจุดประสงค์ในการสื่อสารระบุตำแหน่ง ใช้สัญลักษณ์เป็นเครื่องรางเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจให้ปราศจากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา เช่น ป้องกันภูตผีปีศาจ โรคร้าย ใช้เจ็บ โขกลาง และใช้ในการประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม จะเห็นได้จากภาพวาดตามฝาผนังถ้ำต่าง ๆ มากมายที่บอกเล่าหรือบันทึกเรื่องราวแทนคำพูดของคนในยุคสมัยโบราณ (พรหมา พิทักษ์, 2557: 5) นักสัญศาสตร์ได้แสดงความคิดเห็นว่า สัญลักษณ์เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความหมาย เทียบเคียงให้เห็นถึงความแตกต่างไปจากสิ่งอื่น เป็นสัญลักษณ์ที่คนในสังคมยอมรับและเข้าใจตรงกัน เช่น สัญลักษณ์ประจำศาสนา สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธีกรรม สัญลักษณ์กฎเกณฑ์มารยาททางสังคม เป็นต้น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 18)

พัฒนาการของสัญลักษณ์จากหลักฐานทางโบราณคดีทำให้ทราบว่า มนุษย์ใช้สัญลักษณ์หลากหลายประเภท เช่น คน สัตว์ พืช วัตถุ รูปทรงเรขาคณิต และอักษรภาพ เป็นต้น (เสฐียร พันธงชัย, 2534: 29) ในวัฒนธรรมยุคแรกเริ่มมนุษย์ใช้สามัญรูปเพื่อเป็นสื่อความหมาย สัญลักษณ์เหล่านั้นมีไม่อยู่ไม่น้อยที่ได้วิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน เช่น สัญลักษณ์คูกูลูของชาวอัสซีเรีย ในยุคเมโสโปเตเมีย เป็นสัญลักษณ์มนุษย์ครึ่งปลา มีความเชื่อว่าจะสามารถช่วยคุ้มครองสถานที่ได้ ต่อมาในยุคสมัยของชาวไอคุปต์ อาณาจักรบาบิโลน ใช้สัญลักษณ์สฟิงซ์ มีลักษณะร่างกายเป็นมนุษย์ ลำตัวเป็นสุนัข หางเป็นงู เท้าเป็นสิงโต ซึ่งสฟิงซ์เป็นสัญลักษณ์แทนสติปัญญา (พรหมา พิทักษ์, 2557: 223) อาณาจักรจีนในอดีตลัทธิเต๋า ใช้สัญลักษณ์หยิน-หยางแทนความเป็นทวิภาวะที่มีอยู่ในธรรมชาติของสรรพสิ่ง (พลูลวง (นามแฝง), 2540: 21) พัฒนาการทางสัญลักษณ์นี้ถูกสร้างตามคติความเชื่อในแต่ละอารยธรรมต่าง ๆ

ในสมัยอดีตกาลหลังพุทธปรินิพพานยังไม่ปรากฏพบการสร้างสัญลักษณ์หรือสร้างรูปเคารพที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาขึ้น แต่เมื่อล่วงไปประมาณ 300 ปีสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ได้มีการริเริ่มสร้างศิลาจารึกเพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์แทนพระพุทธศาสนา คือ เสืออโศกราชสีห์ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์สิ่งแทนพระพุทธศาสนา ธรรมจักรถูกใช้เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า โดยมีลักษณะเป็นเส้าหินมีราชสีห์ข้างบนหัวเส้าหักหน้าสีทศ บยหลังราชสีห์มีตราสัญลักษณ์ธรรมจักร ต่อมาหลังจากการสังคายนาครั้งที่ 3 ได้มีการสร้างภาพสลักหินพุทธประวัติขึ้นมาเพื่อใช้ประดับสถูปเจดีย์ โดยสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นนั้นมีจุดประสงค์เพื่อเป็น

สื่ออธิบายพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า เช่น สัญลักษณ์ดอกบัวแทนการประสูติ สัญลักษณ์ต้นโพธิ์แทนการตรัสรู้ สัญลักษณ์ธรรมจักรแทนการเผยแผ่ธรรม และสัญลักษณ์สถูปแทนการปรินิพพาน โดยระยะเวลาการสร้างโดยใช้สัญลักษณ์เหล่านี้ถูกสร้างขึ้นมาประมาณปี พ.ศ. 300 - 600 เป็นระยะเวลาเพียงแค่นับร้อยปีเท่านั้น พุทธศิลปกรรมที่เก่าแก่ที่สุดแห่งแรกที่ถูกสร้างขึ้นมา คือ สถูปสาญจี หลังจากนั้นประมาณปี พ.ศ. 700 ในสมัยพระเจ้ากนิษกะราชวงศ์กุษาณะ แคว้นคันธาราฐ ได้มีการริเริ่มสร้างพระพุทธรูปขึ้นมาโดย ซึ่งพระพุทธรูปที่พบนั้นมีลักษณะคล้ายชาวกรีก โรมัน อิหร่าน (หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล, 2506: 12) เป็นศิลปะคันธาราฐปรากฏในรูปแบบอิริยาบถต่าง ๆ โดยนิยมสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตามพุทธประวัติ เช่น ปางสมาธิ ปางปฐมเทศนา ปางประทานพร ปางลีลา ปางทุรกิรียาเป็นต้น (พระครูศิริรัตนานุวัตร, รศ.ดร, 2565: 60)

การใช้สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนามีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ 1) การใช้สัญลักษณ์โดยตรงเป็นการใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในด้านใดด้านหนึ่ง เช่น เรื่องราวเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นต้น โดยมีแนวคิดคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมา 2) การใช้สัญลักษณ์โดยอ้อมเป็นการใช้เพื่อจุดประสงค์อื่น เช่น สัญลักษณ์ของการปกป้องรักษา คุ่มครองป้องกัน สัญลักษณ์คู่บ้านคู่เมือง สัญลักษณ์ประจำวันเกิดเป็นต้น (พระครูศรีปัญญาภิรม และคณะ, 2563: 139)

บริบทของสังคมสมัยใหม่ในปัจจุบันสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนาถูกนำไปใช้ในมิติต่าง ๆ อย่างกว้างขวางตั้งแต่ศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนสื่อโฆษณาต่าง ๆ สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนานั้นยังมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของสังคมไทยเป็นอย่างมาก แต่จะมีในลักษณะใดบ้างจะต้องศึกษาการใช้สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่กระทบต่อความรู้สึกของคนในสังคมสมัยใหม่โดยภาพรวม และเพื่อแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกันระหว่างการใช้สัญลักษณ์ที่ถูกนำไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสมบ้างจนเกิดเป็นประเด็นกันทางสังคมขึ้น

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์

ในสมัยอดีตกาลการจารึกหรือบันทึกความทรงจำของมนุษย์มักใช้สัญลักษณ์บอกเล่าถึงเหตุการณ์เรื่องราวต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น ในยุคสมัยอียิปต์โบราณปรากฏพบภาพสัญลักษณ์อักษรภาพในวิหารศักดิ์สิทธิ์ ภายในปรัมมิตสถานที่เก็บศพของฟาโรห์ผู้เป็นกษัตริย์ปกครองดินแดนไอยคุปต์ พบสัญลักษณ์บนโลงศพ พบสัญลักษณ์บนภาชนะเครื่องใช้ พบ

สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงสภาพด้านเศรษฐกิจ สังคม บ้านเมืองในยุคสมัยนั้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมั่นคง ความรุ่งเรืองในด้านศิลปวัฒนธรรม ความรุ่งเรืองในด้านศาสนาแสดงถึงความเชื่อที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจและความศรัทธาของผู้คนในสมัยนั้น ส่วนในด้านการเมืองสัญลักษณ์ยังถูกนำไปใช้ในการแผ่อำนาจของผู้ปกครองอีกด้วย (พรหมา พิทักษ์, 2557: 6)

เมื่อสัญลักษณ์เหล่านั้นล่องผ่านกาลเวลามาถึงปัจจุบัน สัญลักษณ์ทั้งหลายก็ยังคงทำหน้าที่แทนคำพูด แทนความรู้สึก แทนความคิดคติความเชื่อต่าง ๆ ตามสภาวะบริบททางสังคมในแต่ละยุคสมัย ซึ่งสัญลักษณ์บางอย่างอาจถูกตีความใหม่และเกิดความผิดเพี้ยนแปลเปลี่ยนไปได้ เช่น เครื่องหมายสวัสดิการของฮิตเลอร์ สัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องหมายของพรรคนาซีมีลักษณะเป็นรูปกากบาทปลายหักมุมเวียนขวา เดิมทีสัญลักษณ์นี้เป็นสิ่งมงคล เป็นเครื่องหมายแห่งพลวัต การเคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่ง ความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นสัญลักษณ์เครื่องหมายของการหล่อเลี้ยงสรรพชีวิต พบเห็นในงานศิลปกรรมหลากหลายยุคหลายสมัย ซึ่งสัญลักษณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนาทั้งศาสนาฮินดู ศาสนาเซน และพุทธศาสนา (ปรววรรณ ดวงรัตน์, 2557: 10) เมื่อพรรคนาซีเลือกเครื่องหมายนี้มาใช้เป็นสัญลักษณ์ประจำพรรค ความหมายเดิมของสัญลักษณ์ที่เป็นมงคลจึงได้ถูกเปลี่ยนแปลงไป ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทุกคนทั่วโลกต่างเข้าใจว่าเครื่องหมายนี้เป็นสัญลักษณ์แห่งความโหดร้ายทารุณ แต่ทว่านักสัญลักษณ์วิทยาต่างเข้าใจกันดีว่าสัญลักษณ์กากบาทปลายหักมุมเวียนขวานี้เป็นสัญลักษณ์เก่าแก่ของหลากหลายเชื้อชาติ เป็นเครื่องหมายที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธในธิเบตและญี่ปุ่น (พรหมา พิทักษ์, 2557: 7) แต่เมื่อเยอรมันได้เข้าสู่สงครามโลกความหมายของสัญลักษณ์สวัสดิการนี้จึงถูกแปรเปลี่ยนไปจากเครื่องหมายมงคลกลายเป็นเครื่องหมายที่โหดเหี้ยมทารุณที่ โลกจึงจดจำเครื่องหมายสัญลักษณ์สวัสดิการนี้ไปในทางชั่วร้ายจวบจนถึงปัจจุบันนี้

ลักษณะของสัญลักษณ์ตามแนวคิดนักสัญลักษณ์วิทยา

โรแลนด์ บาร์ต (Roland Barthes) ได้อธิบายไว้ถึงการตีความเรื่องของสัญลักษณ์ไว้อย่างชัดเจน กล่าวถึงผลกระทบเกิดขึ้นที่เป็นมายาคติแล้วกลับกลายเป็นค่านิยมตามบริบทของสังคมไปโดยปริยาย โรแลนด์ บาร์ต แสดงวิธีการตีความสัญลักษณ์ของมายาคติไว้ 3 รูปแบบ คือ 1) สัญลักษณ์ที่ความหมายถูกทำให้ว่างเปล่า 2) สัญลักษณ์ที่มีความสมบูรณ์ และ 3) รูปสัญลักษณ์กับความหมายสัญลักษณ์แยกออกจากกัน

ชาร์ลส แซนเดอร์ส เพียร์ซ (Charles Sanders Peirce) ได้อธิบายไว้ว่าสัญลักษณ์ประกอบขึ้นด้วยกัน 3 อย่าง คือ 1) สัญลักษณ์ (representamen) คือ ความหมายที่ใช้แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อเป็นสื่อกลางนำความคิดไปสู่จิตใจของผู้รับ 2) ความหมาย หรือ การแปลความ (interpretant) คือ ความคิดที่ถูกแปลจากส่วนของสัญลักษณ์ และ 3) วัตถุ (object) คือ สิ่งที่สัญลักษณ์อ้างความถึง ในฐานะภาพตัวแทนอาจเป็นสิ่งของหรือสถานที่เป็นต้น (ปรววรรณ ดวงรัตน์, 2557: 11-12)

เฟอร์ดินานด์ เดอ โซซัวร์ (Ferdinand de Saussure) อธิบายความหมายของสัญลักษณ์ว่าเป็นสิ่งที่สามารถสัมผัสได้ด้วยอายตนะ โดยมีการตกลงกันในกลุ่มว่าใช้สัญลักษณ์นี้เป็นเครื่องหมายแทนความซึ่งเฟอร์ดินานด์ได้แบ่งสัญลักษณ์ออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) สัญลักษณ์ (Signifier) คือ เป็นรูปแบบของสัญลักษณ์ทางกายภาพ เช่น คำพูดที่ถูกเขียนเป็นตัวหนังสือ เสียง และเส้นต่าง ๆ ที่ถูกขีดเขียนจนเป็นภาพวาดเป็นต้น และ 2) นัยสัญลักษณ์ (Signified) คือ บริบทภายในใจที่ถูกหมายถึงจากตัวสัญลักษณ์ (ภาคภูมิ วรรณภา, 2553: 9)

ปีแอร์ กีโร (Pierre Guiraud) อธิบายเรื่องสัญลักษณ์ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราที่ปรากฏอยู่ในความคิดของมนุษย์ เช่น ภาษา สัญลักษณ์ รหัส เครื่องหมายเป็นต้น (Pierre Guiraud, 1975: 22)

โรแลนด์ บาร์เธส (Roland Barthes) อธิบายถึงกระบวนการสร้างความหมายไว้ อยู่ 2 แบบ คือ 1) การตีความหมายโดยตรง (Denotation) คือ สัญลักษณ์มีความหมายที่แจ่มชัดอยู่แล้ว สื่อความอย่างตรงไปตรงมา และ 2) การตีความหมายโดยนัยแฝง (Connotation) คือ สัญลักษณ์ที่ไม่ได้เกิดด้วยตัวเอง แต่มีปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย (Roland Barthes, 1999: 178)

ชาร์ลส แซนเดอร์ส เพียร์ซ (Charles Sanders Peirce) นักปรัชญาและตรรกะวิทยาชาวอเมริกันได้จัดประเภทของสัญลักษณ์ไว้ 3 ประเภท คือ 1) สัญลักษณ์ (icon) คือ สัญลักษณ์ที่มีลักษณะเป็นภาพ วัตถุ เสียง เป็นรูปแบบสัญลักษณ์ที่ถูกกำหนดขึ้นมา เช่น ภาพถ่าย ภาพเหมือน แผนที่ หรือการเลียนเสียงธรรมชาติ 2) ดัชนี (index) คือ สัญลักษณ์มีลักษณะที่บ่งชี้ให้เห็นความหมายของอีกสิ่งหนึ่ง เช่น เครื่องหมายแสดงยศ ตำแหน่งแสดงให้เห็นถึงอำนาจเป็นต้น และ 3) สัญลักษณ์ (Symbol) คือ สัญลักษณ์มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่ง que everyone sees directly and is familiar with เช่น ภาษา ตัวเลข กฎระเบียบบนถนนเป็นต้น มีการเชื่อมกันระหว่างวัตถุกับประเพณีด้วย (Charles Sanders Peirce, 1991: 153)

ลักษณะของสัญลักษณ์นั้นเป็นผลผลิตที่มนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์ขึ้นมา สัญลักษณ์จึงถูกสร้างและถูกใช้ภายใต้บริบททางวัฒนธรรมตามกลุ่มนั้น ๆ เมื่อบริบทเปลี่ยนแปลงไป ความหมายของสัญลักษณ์อาจถูกแปรเปลี่ยนตามไปได้ เช่น เมื่อวัฒนธรรมหนึ่งตกอยู่ภายใต้อำนาจนิคมของผู้มีอำนาจ เข้ามาปกครอง และใช้อำนาจบังคับยกเลิกภาษาท้องถิ่นแล้วให้เปลี่ยนแปลงไปใช้ภาษาของผู้ปกครองแทนเป็นต้น (ภาคภูมิ วรรณภา, 2553: 15) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความหมายของสัญลักษณ์สามารถแปรเปลี่ยนได้ตามบริบทต่าง ๆ

สรุปได้ว่าการศึกษาคำอธิบายและการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ นั้นจักช่วยให้เข้าใจความหมาย เข้าใจเจตนาของผู้สร้างสัญลักษณ์ที่ต้องการให้เครื่องหมายแทนความคิดของผู้สร้าง ไม่เข้าใจผิดเพี้ยนไปตามกระแสที่มาเพียงชั่วคราวแล้วหายไป หากผู้สนใจหรือศิลปินมีความรู้ความเข้าใจเรื่องสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาซึ่งมากยิ่งขึ้น ก็จะสามารถนำความรู้ที่ถูกต้องแท้จริงมาสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์กรรมเพื่อสื่อธรรมที่ถูกต้องตามพระไตรปิฎกได้อีกด้วย

แนวคิดการสร้างสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนา

วัตถุดิบราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด ถูกสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราชวงศ์โมริยะประมาณปี พ.ศ. 270 – 307 ซึ่งในยุคสมัยนั้นยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้น เหตุเพราะในยุคสมัยอินเดียโบราณไม่นิยมทำรูปเคารพไม่ใช่แต่ในศาสนาพุทธเท่านั้น ศาสนาพราหมณ์และศาสนาเชนก็ไม่สร้างรูปเคารพด้วยเช่นกัน แต่จะนิยมใช้สัญลักษณ์สร้างขึ้นมาแทน แรกเริ่มในยุคสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชมีการริเริ่มสร้างภาพสลักหินเพื่อประดับในพุทธสถาน (ภาพที่ 1) แต่ไม่มีรูปเหมือนของพระพุทธเจ้า จะใช้เพียงสัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นสื่อแทนพระพุทธเจ้า เช่น ดอกบัว รอยพุทธบาท รอยพุทธอาสน์ และธรรมจักรเป็นต้น (ภาพที่ 2) สัญลักษณ์เหล่านี้ปรากฏพบอยู่ที่สถูปเจดีย์แบบสาญจี แบบภารหุต และแบบอมราวดีอายุประมาณปี พ.ศ. 300 - 400 ที่พุทธคยาบริเวณรั้วประตูทางเข้าเป็นการแสดงพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า คือ ภาพสลักหินตอนประสูตินิยมใช้สัญลักษณ์ดอกบัวแทน (ภาพที่ 3) ภาพสลักหินตอนเสด็จออกผนวชใช้สัญลักษณ์ม้ากัณฐกะแต่ไม่มีคนขี่ และภาพสลักหินตอนตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ ใช้สัญลักษณ์ตรีรัตน์บนบัลลังก์ที่วางเปล่าเป็นต้น (ภาพที่ 4) (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2506: 12) สัญลักษณ์เหล่านี้เริ่มเสื่อมความนิยมไปหลังจากเกิดการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมา แต่การสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาแทนรูปพระพุทธรูปก็ย่อมเกิดคำถามต่าง ๆ ขึ้นมาว่าเหตุ

ใดทำไมถึงไม่ยอมสร้างรูปเคารพพระพุทธรองค์ตั้งแต่แรก เพราะพุทธรองค์เป็นบุคคลสำคัญในยุคนั้นนั้น ใ้ว่าสมัยนั้นช่างจะไร้ฝีมือในการสร้างภาพสลักเหมือนบุคคล ถ้าเราตอบคำถามเหล่านี้ได้ เราจักเข้าใจถึงการสื่อสารทางศิลปะ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ จนถึงธรรมะชั้นสูง เช่นเรื่องความไม่ยึดมั่นในอุปาทานทั้งหลายเป็นต้น (พุทธทาสภิกขุ, 2552: 3)

ภาพที่ 1 ภาพสลักหินประดับในพุทธสถานสอุปสาณูจี
(ภาพ: <http://www.bodhisikkhalai.com/sanchi.php>)

ภาพที่ 2 ภาพสลักหินธรรมจักรแทนพระพุทธเจ้า
(ภาพ: <http://www.bodhisikkhalai.com/sanchi.php>)

ภาพที่ 3 หินสลักแสดงสัญลักษณ์การ
ประสูติ (พุทธทาสภิกขุ, 2552: 3)

ภาพที่ 4 หินสลักแสดงสัญลักษณ์การ
ตรัสรู้(พุทธทาสภิกขุ, 2552: 180)

แต่เมื่อเริ่มใช้พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูป การสร้างพระพุทธรูปนั้นจึงเริ่มมีอิริยาบถท่าทางต่าง ๆ หลากหลายด้วยการตีความใหม่เกิดขึ้นจากอรรถกถาจารย์ทั้งหลาย พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนิยมสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตามพุทธประวัติ เช่น ปางสมาธิ ปางห้ามญาติ และปางมารวิชัย เป็นต้น ส่วนพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจะมีคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปหลายหลายองค์ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรูปในอดีตตลอดจนถึงพระโพธิสัตว์ที่จะลงมาจุติในอนาคตกาลด้วย (ผาสุก อินทราวุธ, 2543: 56) มีการแสดงรูปแบบสัญลักษณ์ผ่านท่าทางสรีระ มีรูปแบบพระหัตถ์หลากหลาย และยังพบว่าพระพุทธรูปมีการถือสิ่งของต่าง ๆ อีกด้วย (ผาสุก อินทราวุธ, 2543: 126-141)

การสร้างสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาที่ปรากฏพบในสมัยอดีตกาลสังเกตได้ถึงการแสดงออกในทางนามธรรมมากกว่าการแสดงออกในทางรูปธรรม แสดงให้เห็นถึงความละเอียดอ่อนทางความนึกคิด แสดงออกถึงความสูงส่งทางจิตวิญญาณของชาวพุทธในยุคสมัยนั้น ด้วยเหตุนี้จึงไม่นิยมสร้างพระพุทธรูปเพื่อการสักการะเคารพบูชา (พุทธทาสภิกขุ, 2552: 2) เหตุเพราะพระสัทธรรมที่พระพุทธรูปเจ้าทรงตรัสไว้ดีแล้วนั้นสูงส่งยิ่งกว่ารูปลักษณ์

ของพระพุทธองค์ ดังคำรำพึงของพระพุทธเจ้าหลังจากการตรัสรู้พระพุทธองค์ทรงรำพึงว่า “เราพึงสักการะ เคารพ อาศัยสมณะพราหมณ์เพื่อความบริบูรณ์แห่งวิมุตติญาณทัสสนะขั้นที่ที่ยังไม่บริบูรณ์ แต่เราไม่เห็นสมณะพราหมณ์อื่นในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณะพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ที่มีวิมุตติญาณทัสสนะสมบูรณ์กว่าเรา ที่เราพึงสักการะเคารพอาศัยอยู่ ทางที่ดีเราพึงสักการะเคารพธรรมที่เราตรัสรู้แล้วนั้นแลอยู่” (ส.ส.(ไทย) 15/173/234) วิเคราะห์ได้ว่าพระพุทธองค์ทรงอยู่โดยเคารพพระสัทธรรมยิ่งกว่าตัวตนบุคคลใด ๆ ทั้งเทวดา มาร พรหม และมนุษย์ทั้งหลายก็ไม่ควรค่าแก่การเคารพเพราะไม่มีวิมุตติญาณทัสสนะ แม้กระทั่งตัวของพระพุทธองค์เองก็ได้ถือตัวถือตนว่าเป็นผู้ตรัสรู้ธรรมแล้วจึงต้องให้ใครมาเคารพบูชา แต่พระพุทธองค์ทรงเน้นย้ำเรื่องพระสัทธรรมได้ตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551: 239) ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (ที.ม. (ไทย) 10/216/164)

ด้วยเหตุนี้เองการสร้างสรรคงานพุทธศิลป์กรรมในช่วงยุคสมัยแรกนั้นจึงนิยมสร้างสัญลักษณ์เพื่อแสดงธรรมแทนพุทธพจน์ มากกว่าการสร้างรูปเหมือนพระองค์เพื่อให้มาสักการบูชาพระพุทธองค์แทนพระสัทธรรม

คุณค่าและความสำคัญของสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนา

สัญลักษณ์จึงมีลักษณะเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้ความหมายแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เมื่อกล่าวถึงสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนานั้น เครื่องหมายย่อมมีนัยยะครอบคลุมถึงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อแทนพระพุทธศาสนา (กระทรวงวัฒนธรรม, 2555: 20) เช่น พระพุทธรูป ธรรมจักร กวางหมอบ ภาษาบาลี พระสงฆ์ ตลอดจนอัฐบริวาร โบสถ์ วิหาร และเจดีย์ทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาแบ่งไว้อยู่ 4 ประเภท ได้แก่

1. ศาสนาธรรม หมายถึง หลักธรรมที่เป็นข้อความคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่น พุทธพจน์ เถรภาษิต เถรีภาษิต ทั้งที่เป็นอักษรไทยและอักษรต่าง ๆ
2. ศาสนบุคคล หมายถึง พระพุทธเจ้า พระพุทธรูป พระภิกษุสงฆ์ และสามเณร
3. ศาสนวัตถุ หมายถึง ถาวรวัตถุที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนา เช่น อาคาร สถาน

ที่ อุโบสถ วิหาร เจดีย์ เป็นต้น

4. ศาสนพิธี หมายถึง พิธีกรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา เช่น การกราบไหว้บูชา การจัดโต๊ะเครื่องหมุ่มบูชา การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า เป็นต้น (กระทรวงวัฒนธรรม, 2555: 21)

คุณค่าและความสำคัญของสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนาสามารถ แบ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจได้ทั้งหมด 7 ข้อ ดังนี้

1. สัญลักษณ์เป็นเครื่องมือสร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน ซึ่งเห็นได้ว่าพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์เปรียบเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า ช่างหรือศิลปินผู้สร้างพระพุทธรูปนั้นพยายามถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกสงบนิ่งให้ออกมาเป็นรูปธรรม เมื่อพุทธศาสนิกชนมีความทุกข์ร้อนใจหรือไม่มีความสุขทุกข์ใจก็ตาม ได้มีโอกาสไปกราบไหว้พระพุทธรูปหรือเห็นภาพวาดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่งดงาม คุณค่าดังกล่าวจะเกิดขึ้นมาภายในจิตใจเกิดความรู้สึกศรัทธาต่อพระรัตนตรัยมากยิ่งขึ้น

2. สัญลักษณ์เป็นเครื่องมือสร้างแรงจูงใจในการสร้างกุศลกรรม ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า ซึ่งสิ่งสำคัญคือพระพุทธเจ้าทรงเป็นมนุษย์ ชาวพุทธจึงให้ความสำคัญกับคำที่ว่า “มนุษย์ผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว เป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุด” พระพุทธเจ้าจึงเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับมนุษย์ในการประพฤติปฏิบัติตามเพื่อก้าวไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

3. สัญลักษณ์เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน พระพุทธรูปหรือพระเครื่องต่าง ๆ ในยุคปัจจุบันนี้นิยมนำมาบูชาห้อยคอติดตัวไป บางคนนำมาไว้ในรถเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ เสริมสร้างความรู้สึกรักในใจให้เกิดเป็นสิริมงคล สิ่งเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์เบื้องต้นที่นำพาจิตใจในเบื้องต้น เมื่อชาวพุทธทั้งหลายเริ่มพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งดีแล้ว ก็จักก้าวข้ามวัตถุทั้งหลายแล้วเข้าถึงธรรมะของพระพุทธองค์ได้อย่างแท้จริง

4. สัญลักษณ์เป็นสื่อธรรมสะท้อนประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัยต่าง ๆ เช่น พุทธศาสนาในยุคล้านนา สุโขทัย อู่ทอง อยุธยา และรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

5. สัญลักษณ์สะท้อนเรื่องศิลปะและวัฒนธรรมของบริบททางสังคมแต่ละยุคสมัย เห็นได้ว่างานพุทธศิลปกรรมต่าง ๆ มักจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตามยุคสมัยหรือตามภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งพุทธศิลปกรรมในแต่ละยุคสมัยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะจิตใจของประชาชนในสมัยนั้นได้

6. สัญลักษณ์สามารถขัดเกลาจิตใจให้เข้าถึงธรรมะที่แท้จริงได้ ศาสนพิธีหรือพิธีกรรม เป็นการปฏิบัติในแนวทางเพื่อความศรัทธาในพระรัตนตรัย เพื่อนำพาไปสู่การประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงธรรมะที่แท้จริงยิ่งขึ้น

7. สัญลักษณ์เป็นเครื่องมือพัฒนาระเบียบวินัย สร้างความสามัคคีให้กับพุทธศาสนิกชน เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาคนให้เข้าถึงขั้นตอนการปฏิบัติตนต่อพระรัตนตรัย ซึ่งการปฏิบัติจะนำพาไปสู่การพัฒนากาย วาจา และใจประสานกันมากยิ่งขึ้น (กระทรวงวัฒนธรรม, 2555: 23-25)

สรุปได้ว่าการศึกษาสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนานั้น จะช่วยให้เข้าใจความหมาย และเจตนาของผู้สร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาได้ เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความเข้าใจความหมายผิดเพี้ยนไปจากเนื้อหาที่ผู้สร้างต้องการสื่อความ หากผู้ใดสนใจในเรื่องของสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาหรือศิลปินผู้ต้องการสร้างสรรค์สัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายแทนพุทธธรรม ควรจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จึงจะสามารถนำความรู้ที่ถูกต้องแท้จริงนำไปสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมเพื่อสื่อพุทธธรรมให้ถูกต้องและเหมาะสมอีกด้วย

ปัญหาการนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนามาใช้ในสังคมใหม่

สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันนี้มีความเปลี่ยนแปลงในอัตราความเร็วที่สูงกว่าปกติ มีเหตุปัจจัยเป็นตัวช่วยเร่งในการเปลี่ยนแปลงนั้น แนวความคิดคติความเชื่อของคนในยุคสมัยปัจจุบันนี้ค่อย ๆ เปลี่ยนไปเป็นเทคโนโลยีที่รวดเร็วสังคมเปลี่ยนแปลงขยายเป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้น (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2526: 20) คนยุคเก่าจึงถูกมองว่าเป็นคนล้าสมัยมีแต่ความเชื่อมงายบ้าง ยึดติดกับรูปเคารพหรือสิ่งของวัตถุบ้าง ทำให้แนวความคิดความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในยุคสังคมเก่านั้นค่อย ๆ ถูกเลือนหายไป

เมื่อพูดถึงสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนากับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้นหรือไม่ พระสงฆ์องค์เจ้าเป็นตัวอย่างเร่งให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนั้นหรือไม่ หรืออาจจะช่วยในทางดีหรือทางเสียก็ได้ เพราะพระสงฆ์ก็คือหนึ่งในสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน ในบ้านเราที่เป็นสังคมของพระพุทธศาสนาโดยส่วนใหญ่ นั้น เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นไม่ว่าจะเจริญขึ้น

หรือเสื่อมลงไปมันจะส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาอย่างแน่นอน (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2526: 21) ทำให้เกิดคำถามขึ้นมาว่าสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนานั้น จะมีส่วนช่วยสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างไร

ในสังคมปัจจุบันสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาถูกใช้ไปในหลายรูปแบบ สภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปมีการแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแนวคิดสังคมเก่า ซึ่งสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่จะถูกจัดเข้าในพวกเก่า และพวกที่นิยมการเปลี่ยนแปลงมักจะเรียกตัวเองว่ากลุ่มแนวคิดสังคมสมัยใหม่ แต่ทว่าก็มีพวกที่เอาทั้งแนวคิดสมัยใหม่และแนวคิดสังคมเก่าเกิดขึ้นด้วย เพราะฉะนั้นภาพที่เด่นชัดในสมัยสังคมปัจจุบันที่กำลังเปลี่ยนแปลงนี้ สังคมเรามากทำอะไรให้เกิดความพอดีตรงกลางได้ยากส่วนใหญ่จะเอียงสุดด้านใดด้านหนึ่ง (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2526: 62) คือ ความคิดเก่าก็เอียงสุดไปข้างหนึ่ง เคารพบูชาให้ความสำคัญกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ มักจะมีพิธีมากมายเพื่อเพิ่มความเชื่อ ความศรัทธานั้น และความคิดสมัยใหม่ก็เอียงสุดไปข้างหนึ่ง ซึ่งไม่มีความเชื่อความศรัทธาแล้ว ยังลบหลู่ดูหมิ่นสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย

สัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนาบางอย่างเป็นสิ่งที่ถูกเรียกว่าความงมงาย พวกแนวคิดสมัยใหม่ก็มักจะดูถูกตინตนาพวกแนวคิดสมัยเก่าว่าเป็นพวกงมงาย งมงายกับสัญลักษณ์วัตถุของเก่ารักษาไว้ไม่เข้าเรื่อง แต่ทว่าบางครั้งความคิดของคนสังคมสมัยใหม่อาจดูเหมือนว่าไม่ยึดติดในสัญลักษณ์ ไม่มีความเชื่อหรือสิ่งยึดเหนี่ยวใด ไม่สนใจในพิธีกรรม แต่หารู้ไม่ว่าคนในสังคมใหม่ก็หลงใหลในวัตถุที่เป็นเทคโนโลยีซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความสะดวกสบาย วัตถุทั้งหลายเหล่านี้จึงเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของสังคมสมัยใหม่โดยไม่รู้ตัวนั่นเอง

ประเด็นปัญหาการนำสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนามาใช้โดยไม่เหมาะสม

ในปัจจุบันได้มีการนำสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาใช้ในการเผยแพร่ในสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีการจัดวางไว้ในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมจนเกิดเป็นประเด็นทางสังคมขึ้นมา มีอยู่ 5 ประเด็นหลัก ได้แก่

ภาพที่ 5 เคียรพระพุทธรูปรอบบ้าน

(ภาพ: <https://www.thairath.co.th/news/local/north/1080380>)

ประเด็นที่ 1 มีการนำเคียรพระพุทธรูปไป

วางไว้ที่ทางเท้าและประดับบนกำแพงบ้าน (ภาพที่ 5) เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นที่ จ.เชียงใหม่ มีหญิงไทยได้สามีเป็นชาวต่างชาติ ปลุกบ้านชั้นเดียวบริเวณรอบบ้าน ใช้เคียรพระพุทธรูปมาประดับรอบตัวบ้าน โดยใช้เคียรพระพุทธรูปวางไว้บนกำแพงบ้านกว่า 36 เคียร รวมทั้งวางบนพื้นทางเท้าเดินเข้าสวนอีกกว่า 100 เคียร เป็นข่าวใหญ่โตสร้างความไม่พอใจต่อชาวพุทธเป็นอย่างมาก (ไทยรัฐ, 2560: ออนไลน์)

ประเด็นที่ 2 การนำเอาสัญลักษณ์พระพุทธรูปไปดัดแปลงในรูปแบบศิลปกรรม โดยใช้แนวคิดที่ผิดเพี้ยนไปในรูปแบบที่ไม่เหมาะสม (ภาพที่ 6) พระพุทธศาสนา มหายาน นิกายตันตระ ของชาวทิเบต ได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นมาที่มีชื่อว่า พระพุทธรูปปางยัมมูม โดยมีคติแนวคิดของนิกายตันตระคือเรื่องเพศเป็นวิถีทาง คือ การเสพเรื่องเพศจนรู้สึกเบื่อหน่าย เสพกามคุณด้วยสติจนเอาชนะกิเลสได้ (นักปรัชญานอกรีต, 2566: ออนไลน์) ถึงแม้การอธิบายแนวคิดจะดูดีเพียงใด แต่ทว่ารูปแบบศิลปกรรมไม่เหมาะสมกับบริบทของสังคม จึงเกิดการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างมากถึงความเหมาะสมในการสร้างพระพุทธรูปปางนี้ขึ้นจนกลายเป็นประเด็น

ประเด็นที่ 3 การล้อเลียนพระพุทธรูป (ภาพที่ 7) เกิดเรื่องราวของการนำพระพุทธรูปไปดัดแปลงเป็นภาพวาดอุลตราแมนขึ้น จนกลายเป็นประเด็นดราม่าเรื่องราวใหญ่โตระดับประเทศ ชวนให้ขบคิดถึงการสร้างสรรค์งานศิลปะนี้ขึ้นมา มีทั้งฝ่ายที่ถูกใจก็ให้กำลังใจกันไป ส่วนฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยโดย ดร.จรรยา วรรณกสิณานนท์ ได้กล่าวไว้นำสนใจเช่นกันว่า แม้ภาพดังกล่าวจะถูกมองเป็นงานศิลปะ แต่ก็ไม่นับเป็นความคิดสร้างสรรค์ หากแต่เป็นการทำลายในรูปแบบศิลปะ เพราะงานศิลปะจะต้องมีแต่ผู้คนสรรเสริญ แต่กลับกันภาพนี้ถูกสร้างขึ้นมามีประเด็นจนเกิดคนตำหนิทั่วประเทศ ถึงแม้จะไม่ใช่พุทธรูปจริง ๆ แต่เป็นเพียงภาพวาดสมมติ แต่สิ่งนี้ก็ป็นสื่อสัญลักษณ์ตัวแทนของพระพุทธเจ้า ถึงแม้อุลตราแมนจะได้รับแรงบันดาลใจจากแนวคิดจากพุทธรูปแต่นั้นก็เป็นเพียงข้ออ้างเท่านั้น การให้กำลังใจอาจจะเป็นการส่งเสริมให้กระทำความผิด ซึ่งในอนาคตอาจจะมีคนคิดทำแบบนี้ขึ้นมาได้อีก (ไทยรัฐ, 2562: ออนไลน์) จากประเด็นนี้ก็เป็นที่น่าขบคิดของผู้ที่จะสร้างสรรค์งานศิลปะ ควรมองบริบทสังคมในปัจจุบัน ให้ลึกซึ้งก่อนที่จะสร้างสรรค์อะไรขึ้นมา เพราะจะได้ไม่เกิดปัญหาตามมาทีหลัง

ภาพที่ 6 พระพุทธรูปเสพสังวาส

(ภาพ: <https://www.blockdit.com/posts/64cc7a30174903486aa8ef0f>)

ภาพที่ 7 พระพุทธรูปอุลตราแมน

(ภาพ: <https://thestandard.co/sacred-and-profane-in-buddhism>)

ประเด็นที่ 4 การแต่งกายเลียนแบบพระสงฆ์ (ภาพที่ 8) มิสแกรนด์ร้อยเอ็ดแต่งกายคล้ายพระ ในมือถือพัดสีทองเพื่อไปร่วมงานปาร์ตีวันเกิด โดยมีการโพสระบุข้อความว่า ใส่สบงแล้วทรงพลัง จากนั้นก็เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากมายถึงความเหมาะสมในการแต่งตัว หลังจากเหตุการณ์นี้เจ้าตัวก็ออกมาขอโทษและสัญญาว่าจะไม่ทำแบบนี้อีก (AMARIN, 2567: ออนไลน์)

ประเด็นที่ 5 มีการเผยแพร่รูปของชาวต่างชาติขึ้นนั่งบนตักพระพุทธรูปตามสื่อโซเชียลต่าง ๆ (ภาพที่ 9) ในสังคมโลกออนไลน์มีชายหนุ่มชื่อ จัสติน เจดลิกา (ตุ๊กตาเคน) เป็นผู้มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลกจากการนิยมทำศัลยกรรมบนใบหน้าของตัวเองหลายร้อยครั้ง จนดูเหมือนตุ๊กตาบาร์บี้ โดยประเด็นดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อเขาโพสรูปภาพตนเองขณะกำลังไปเที่ยวพักร้อนที่เมืองปูเออร์โต บายาร์ตา ประเทศเม็กซิโก โดยภาพที่โพสเป็นรูปที่จัสตินนั่งบนตักของพระพุทธรูปขนาดใหญ่องค์หนึ่งพร้อมเขียนข้อความแคปชั่นส่อไปในทางเพศ โดยมีชาวเน็ตแห่เข้ามาคอมเมนต์ถึง 2,000 กว่าคอมเมนต์ และแชร์ภาพนี้ไปกว่า 3,000 ครั้ง (ข่าวสด, 2563:ออนไลน์) ภาพดังกล่าวสร้างความไม่พอใจต่อชาวพุทธทั่วโลกเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 8 นางงามแต่งตัวเลียนแบบพระ
(ภาพ: [https:// www.amarintv.com/news/
detail/207485](https://www.amarintv.com/news/detail/207485))

ภาพที่ 9 รูปชาวต่างชาตินั่งบน
ตักพระพุทธรูป (ภาพ: [https://
www.blockdit.com/posts/64c-
c7a30174903486aa8ef0f](https://www.blockdit.com/posts/64c-c7a30174903486aa8ef0f))

สถานที่ไม่ควรนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไปไว้ใน ได้แก่ 1) ร้านจำหน่าย แอลกอฮอล์ ของมีนเมา ยาเสพติดต่าง ๆ 2) โรงภาพยนตร์ โรงละคร สถานบันเทิงเรีงรมย์ และสถานบริการทางเพศ 3) โรงฆ่าสัตว์ บ่อนการพนัน และ 4) ห้องน้ำ ห้องสุขา (กระทรวง วัฒนธรรม, 2555: 28)

นอกจากสถานที่ที่ไม่ควรนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไปแล้ว ยังมีเรื่องของ ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าที่ไม่ควรนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในเชิงพาณิชย์และสื่อ โฆษณา (กระทรวงวัฒนธรรม, 2555: 29-30) ได้แก่

1. สื่อที่ใช้ในการโฆษณาเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และของมีนเมาต่าง ๆ (ภาพที่ 10) ในเว็บไซต์ขายของออนไลน์ในประเทศอังกฤษ มีการผลิตเบียร์ขึ้นมาโดยใช้ชื่อว่า “Lucky Buddha Beer” โดยตั้งราคาขายอยู่ที่ 9.9 ปอนด์ (hotukdeals, 2023: ออนไลน์)

2. สื่อที่ใช้ในการโฆษณาซื้อขายอาวุธยุทธโปกรณ์ (ภาพที่ 11) ในเว็บไซต์ต่างประเทศที่เป็นแหล่งรวมของพวกนักเล่นเกมทั้งหลาย นำพระพุทธรูปปางพระโพธิสัตว์มาถือปืน ที่เป็นของเล่น แล้วไปโพสต์ลงโซเชียลโดยใส่ข้อความว่าเป็นบอสหรือเป็นหัวหน้าใหญ่ในเกม จากนั้นนักเล่นเกมก็ต่างพากันโพสต์โต้ตอบกันสนุกสนานไปต่าง ๆ นานา (Reddit, 2023: ออนไลน์)

ภาพที่ 10 เบียร์ชื่อว่า Lucky Buddha Beer
(ภาพ: [https:// www.experienciapublica.org/us2/buddha+beer](https://www.experienciapublica.org/us2/buddha+beer))

ภาพที่ 11 พระโพธิสัตว์ถือปืนกล (ภาพ: [https:// www.reddit.com/r/Bossfight/comments/11fybgi/buddhadefender_of_asia_and_buddhism/](https://www.reddit.com/r/Bossfight/comments/11fybgi/buddhadefender_of_asia_and_buddhism/))

3. สื่อที่เกี่ยวกับสถานบันเทิงเรีงรมย์ และสถานบริการทางเพศ (ภาพที่ 12) ที่ประเทศอิตาลีมีผู้ใช้ชื่อว่า “BUDDHA PUB” โดยใช้แนวคิดค็อกเทลบาร์ให้มิกลิ่นไอของชาวตะวันตกออก แต่ประเด็นอยู่ตรงที่สัญลักษณ์ของชาวตะวันออกรมีตั้งมากมาย แต่ทำไมถึงต้องใช้พระพุทธรูปมาตกแต่งร้านเหล้า ซึ่งหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามันขัดแย้งกันอยู่แล้ว เห็นได้ชัดเจนเลยว่าเจ้าของผับไม่ได้มีความรู้หรือไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาเลย

อีกประเด็นหนึ่งที่จังหวัดกำแพงเพชร (ภาพที่ 13) ในงานบวชนักคนตรีคนหนึ่ง แต่งกายเป็นพระสงฆ์ นุ่งห่มจีวรถือไมโครโฟน สะพายบาตรขนาดเล็ก ในมือถือแก้วเหล้าขึ้นร้องเพลงบนเวทีอย่างเมามันไม่แคร์สายตาผู้คน โชว์ลีลาสุดเหวี่ยง ใช้มีคำพูดปลุกเร้าคนดูให้ม้อารมณ์ร่วมไปกับดนตรี ซึ่งทำเหมือนเป็นเรื่องปกติ (ข่าวสด, 2561: ออนไลน์) ซึ่งการกระทำนี้ย้อนแย้งกับการบวชและเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมอย่างมาก

ภาพที่ 12 ผับหรือร้านเหล้าที่ประเทศอิตาลี
(ภาพ: <https://www.diamond-italy.it/buddha-pub/>)

ภาพที่ 13 นักดนตรีแต่งตัวคล้ายสงฆ์ (ภาพ: https://www.kaosod.co.th/monitor-news/news_1000876#google_vignette)

4. สื่อโฆษณาเสื้อ กางเกง รองเท้า ถุงเท้า กางเกงใน และเครื่องแต่งกายต่าง ๆ (ภาพที่ 13) ในประเทศอเมริกา มีการผลิตกางเกงในชายโดยใช้ภาพพระพุทธรูปมาพิมพ์ลงบนกางเกงในแล้วนำไปขายออนไลน์กันเป็นเรื่องปกติ ซึ่งดูแล้วไม่เหมาะสมอย่างมาก (Gearfrost, 2018: ออนไลน์)

5. แก้ว ใต๊ะ และเตียงนอน (ภาพที่ 14) ในเว็บไซต์ขายของออนไลน์ในประเทศอังกฤษ มีใต๊ะโพสขายโดยใต๊ะตัวนั้นเขาตั้งทำจากพระพุทธรูปแล้วนำกระจกวางไว้บนเศียรเพื่อใช้เป็นที่วางของในสวนหน้าบ้าน (hotukdeals, 2023: ออนไลน์)

ภาพที่ 15 ฝาชักโครกห้องน้ำ

(ภาพ: <https://www.etsy.com/listing/660170525/wc-sitz-aus-bambus-von-banjado-mit-motiv>)

ภาพที่ 16 ห้องน้ำสาธารณะ

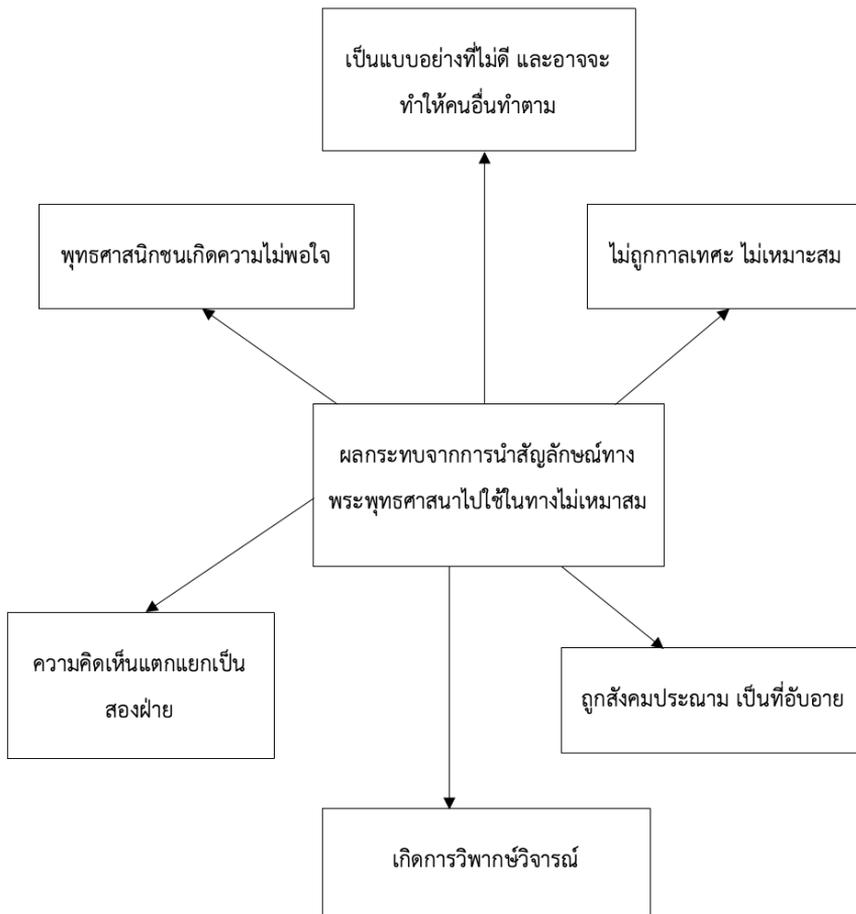
(ภาพ: <https://www.richardbarrow.com/2013/01/portable-toilets-in-the-netherlands-decorated-with-buddha-images/>)

6. ห้องน้ำ เครื่องสุขภัณฑ์ในห้องน้ำ (ภาพที่ 15) ในเว็บไซต์ขายของออนไลน์ของประเทศไทยอังกฤษพบว่า มีการทำฝาชักโครกขายและนำภาพพระพุทธรูปมาสกรีนที่หน้าห้องน้ำสาธารณะ (ภาพที่ 16) ซึ่งการทำเช่นนี้ไม่ได้มีความคิดคำนึงต่อความรู้สึกความเชื่อ และความศรัทธาของชาวพุทธเลย (Etsy, 2024: ออนไลน์)

ตารางสรุปประเด็นปัญหาและผลกระทบการใช้สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้น ดังนี้

ลำดับ	ประเด็นปัญหา	ผลกระทบ
1	การนำเศียรพระพุทธรูปไปประดับกำแพงบ้าน และทางเดินเท้า (จังหวัดเชียงใหม่)	หญิงไทยได้สามีเป็นชาวต่างชาติ หญิงไทยน่าจะไม่ได้นับถือพุทธศาสนาด้วย ไม่เช่นนั้น หญิงไทยก็น่าจะตักเตือนสามีของตนถึงการนำพระพุทธรูปมาประดับบ้าน เหตุการณ์นี้ทำให้ชาวพุทธเกิดความไม่พอใจเป็นอย่างมาก
2	ดัดแปลงพระพุทธรูปในรูปแบบศิลปกรรม โดยใช้แนวคิดที่ผิดเพี้ยนในรูปแบบที่ไม่เหมาะสม (พระพุทธรูปวัชรยาน ของชาวธิเบต)	พระพุทธรูปนี้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนามหายาน โดยมีการตีความแนวคิดเรื่องเพศใหม่ แล้วนำมาถ่ายทอดเป็นงานศิลปะ ซึ่งดูแล้วไม่ถูกกาลเทศะ เพราะพระพุทธรูปชาวพุทธถือว่าเป็นของสูง เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ควรสร้างให้เหมาะสม
3	การล้อเลียนพระพุทธรูป (การนำพระพุทธรูปไปดัดแปลงเป็นภาพวาดอุลตราแมน)	เกิดเป็นประเด็นมีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยถูกใจ และฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยดูไม่เหมาะสม ความแตกเป็นสองฝ่าย ซึ่งภาพวาดนี้อาจจะเป็นแบบอย่างให้คนอื่นคิดทำตามได้
4	การแต่งกายเลียนแบบสงฆ์ (มิสแกรนด์ ร้อยเอ็ด แต่งตัวไปร่วมงานปาร์ตี้วันเกิด)	มิสแกรนด์ร้อยเอ็ดแต่งกายคล้ายพระสงฆ์ เพื่อไปร่วมงานปาร์ตี้ ทั้งที่ตัวเองก็เป็นคนพุทธ แต่ไม่รู้ถึงความถูกต้องเหมาะสม จึงทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในโลกโซเชียลอย่างหนัก
5	ชาวต่างชาติขึ้นไปนั่งบนตักของพระพุทธรูป (จัสติน เจดลิกา (ตุ๊กตาเคน) เหตุเกิดขึ้นที่เมืองปูเออร์โต บายาร์ตา ประเทศเม็กซิโก)	โพสรูปตัวเองนั่งบนตักของพระพุทธรูป พร้อมเขียนข้อความแคปชั่นที่ส่อไปในทางเพศ ทำให้เกิดการคอมเมนต์ถึง 2,000 พัน และแชร์ถึง 3,000 ครั้ง จนเป็นเรื่องราวใหญ่ในโซเชียล

องค์ความรู้จากการศึกษา

ภาพที่ 17 องค์ความรู้จากการศึกษา

การนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไปใช้นั้นควรดูบริบททางสังคมนั้นด้วย ว่ามีความเชื่อ ความศรัทธามากน้อยเพียงใด เมื่อนำสัญลักษณ์ที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม ก็ต้องพร้อมรับผลที่จะตามมาด้วย ฉะนั้นแล้วการที่จะนำสัญลักษณ์ทางศาสนาไปใช้ ผู้ที่จะนำไปใช้ควรที่จะศึกษาปรัชญาของศาสนานั้นก่อน และศึกษาคติความเชื่อ ความศรัทธาของผู้ที่นับถือด้วย สัญลักษณ์นั้นจึงจะถูกนำไปใช้ด้วยความเหมาะสมตามบริบทของยุคสมัย

สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนามีคุณค่าทางด้านจิตใจของเหล่าชาวพุทธเป็นอย่างมาก ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนานั้นจะถือเอา พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะที่พึ่งอันประเสริฐสูงสุดอันมีค่ามากกว่าแก้วแหวนเงินทอง วัตถุอันมีค่าให้ความสุขได้แคในปัจจุบันชาติเท่านั้นแต่วัตถุทั้งหลายมีวันเสื่อมลง แต่พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งอันประเสริฐสามารถทำให้ผู้ที่เคารพนับถือประสบสุขในปัจจุบันและอนาคตชาติ ทำให้พันทุกข์หมัดกิเลสเข้าถึงพระนิพพานได้ สัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนามีความเชื่อว่าหากผู้ใดนำสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนา มาแสวงหาผลประโยชน์นั้น เสมือนว่าเป็นการไม่เคารพพระพุทธศาสนาอาจจะเกิดความโกรธแค้นขึ้นได้ในหมู่ชาวพุทธ

สรุป

การนำสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนาในบริบทของสังคมสมัยใหม่นั้น ในทางตะวันตกเห็นได้ชัดเลยว่าไม่มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเลย รู้เพียงแค่ว่าทางตะวันออกส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนาโดยมีการสร้างพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความ เป็นชาวตะวันออก ด้วยเหตุนี้ชาวตะวันตกจึงมักนิยมนำสัญลักษณ์ของชาวพุทธมาเป็นเครื่องประดับตกแต่งโดยมิได้มีความรู้เรื่องปรัชญาชาวพุทธเลย การไม่เคารพสัญลักษณ์ทางความเชื่อของวัฒนธรรมอื่น จึงทำให้เกิดการกระทบความเชื่อความศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก ฉะนั้นแล้วแนวคิดการสร้างสัญลักษณ์หรือการนำสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนาไปใช้นั้น ควรจะต้องสังเกตบริบทความเชื่อของสังคมแต่ละยุคสมัยแต่ละวัฒนธรรมด้วย มิเช่นนั้นจะส่งผลกระทบอย่างมาก

ฉะนั้นแล้วสัญลักษณ์เปรียบเสมือนตัวแทนความคิดที่หลากหลายแตกต่างกันไป เช่น สัญลักษณ์ถูกสร้างขึ้นเพื่อความเชื่อ ความศรัทธา ความศักดิ์สิทธิ์ ความเคารพ การปกป้องคุ้มครอง การประทานพร และโชคลาภ เป็นต้น การสร้างสัญลักษณ์เหล่านี้มีมากมาย หลากหลายมิติแตกต่างกันไปจึงทำให้เห็นข้อเท็จจริงว่า เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่วิถีชีวิตของวัฒนธรรมในสังคมต่าง ๆ ย่อมถูกปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นนั้นด้วย ถึงแม้ว่าความต้องการนั้นอาจจะขัดกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่คุณค่าที่เกิดขึ้นจากสัญลักษณ์นั้นก็มากมายหลากหลายด้านด้วยเช่นกัน ได้แก่ คุณค่าทางสังคม คุณค่าทางเศรษฐศาสตร์ คุณค่าทางจริยศาสตร์ คุณค่าทางจิตวิทยา คุณค่าเชิงพาณิชย์ ตลอดจนคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

วิธีการแก้ปัญหาเรื่องการนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนามาใช้ในเชิงพาณิชย์ที่ไม่เหมาะสม หากเกิดขึ้นในเขตพื้นที่ชุมชนใกล้ที่อยู่อาศัย ต้องช่วยกันสังเกตวัตถุประสงค์ของผู้ที่หยิบนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนามาใช้ว่าถูกต้องหรือไม่ หากนำมาใช้เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในงานพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น เครื่องสักการบูชา ดอกไม้ ธูปเทียน และพระเครื่อง เป็นต้น อาจพิจารณาได้ว่าสัญลักษณ์เหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสิริมงคลแก่ผู้จำหน่ายและผู้บูชาในการประกอบพิธีกรรม ฉะนั้นแล้วพุทธศาสนิกชนควรช่วยกันสอดส่องดูแลความเหมาะสม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น สำนักพระพุทธศาสนาต้องให้ความรู้แก่ผู้ที่เข้าใจผิดหรือไม่มีความรู้เกี่ยวกับสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนา ต้องจัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่ตามสถานที่สาธารณะเพื่อทำความเข้าใจให้แก่นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป ภายภาคหน้าก็จะเกิดความเข้าใจสามารถนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ด้วยความถูกต้องเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กระทรวงวัฒนธรรม. (2555). **ข้อควรระวังในการใช้สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พิบลิชชิง.
- ข่าวสด. (24 เมษายน 2561). **พระมหาไพโรวรัญจวบ แต่งเลียนแบบพระขึ้นร้องเพลง ชู้คนเหมือนสัตว์เดรัจฉานเข้าไปทุกวัน**. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2567, จาก https://www.khaosod.co.th/monitor-news/news_1000876#google_vignette
- ข่าวสด. (25 กรกฎาคม 2563). **ชาวพุทธไม่สบายใจ ‘ตึกตาเคน’ โปสทภาพในตึกพระพุทธรูป-ใส่แคปชั่นสยิว**. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2567, จาก https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_4578446#google_vignette
- ไทยรัฐ. (25 กันยายน 2560). **ชาวพุทธหุดหู่ ฝรั่งได้เมียไทย ชื้อเคียรพระพุทธรูปประดับรอบรั้วบ้าน**. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2567, จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/north/1080380>
- ไทยรัฐ. (11 กันยายน 2562). **กลุ่มพุทธาแจ่งจับ นศ.วาด “พระพุทธรูปอุลตร้าแมน” อ.เฉลิมชัยโดนด้วย**. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2567, จาก <https://www.thairath.co.th/news/crime/1658200>
- นักปรัชญานอกกรีต. (4 สิงหาคม 2566). **พระพุทธรูปเสพสังวาส มีหญิงสาวคร่อมบนตัก =**

- ลบหลู่ดูหมิ่น?. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2567, จาก <https://www.blockdit.com/posts/64cc7a30174903486aa8ef0f>
- ปรววรรณ ดวงรัตน์. (2557). สัญลักษณ์และความหมายที่แปรเปลี่ยน. *สุทธิปริทัศน์*, 28 (88), 1-14.
- ผาสุก อินทรารุช. (2543). *พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน*. กรุงเทพมหานคร: อักษรสมัย.
- พรหมา พิทักษ์. (2557). *นัยแห่งสัญลักษณ์*. กรุงเทพมหานคร: ต้นธรรม.
- พระครูศรีปัญญาวิกรม (บุญเรือง ปญญาวิชโร/เจนทร). (2558). สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ในสังคมไทย. *ศิลปศาสตร์ปริทัศน์*. 10 (20), 19-30.
- พระครูศรีปัญญาวิกรม, ขยาภรณ์ สุขประเสริฐ, วิเชียร ขาบุตรบุญทริก. (2563). สัญลักษณ์และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของชุมชนอีสานใต้: รูปแบบ พัฒนาการ และคุณค่าเชิงจริยธรรม. *วารสารวิชาการ มจร. บุรีรัมย์*. 5 (2), 134-146.
- พระครูศิริรัตนานวัตร, รศ.ดร. (2565). *พุทธศิลป์ พุทธธรรม*. พิษณุโลก: Focusprinting co.,ltd.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2526). *พุทธศาสนากับสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พลุลลวง (นามแฝง). (2540). *คติสยาม*. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2552). *ภาพพุทธประวัติหินสลัก*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- โพธิสิกขาลัย. (1 กันยายน 2554). *สถูปสาญจี (Sanchi)*. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2567, จาก <http://www.bodhisikkhalai.com/sanchi.php>
- ภาคภูมิ วรรณภา. (2553). การบูรณาการภาษาภาพกับลายลักษณ์อักษรในงานจิตรกรรมฝาผนังวัดถีนอีสาน. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2538). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมไทย*. สืบค้นเมื่อ 7 ตุลาคม 2565, จาก https://dictionary.orst.go.th/lookup_domain.php
- เสฐียร พันธรังสี. (2534). *ศาสนาโบราณ*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ ดิศกุล. (2506). *ศิลปะอินเดีย* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.

Charles Sanders Peirce. (1991). **Peirce on Signs, New edition**. The University of North Carolina Press: United States.

Diamond-italy. (20 July 2020). **BUDDHA PUB**. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2567, จาก [https:// www.diamond-italy.it/buddha-pub/](https://www.diamond-italy.it/buddha-pub/)

Gearfrost, (8 June 2018). **Blue buddha print mens boxer briefs**. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2567, จาก <https://gearfrost.com/products/blue-buddha-print-mens-boxer-briefs>

Hotukdeals. (1 February 2023). **Lucky Buddha Beer**. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2567, จาก [https:// www.experien ciapublica.org/us2/buddha+beer](https://www.experien ciapublica.org/us2/buddha+beer)

Hotukdeals. (29 June 2024). **Silver Buddha Glass Top Side Table**. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2567, จาก <https://www.etsy.com/uk/listing/1250973131/silver-buddha-glass-top-side-table>

Pierre Guiraud. (1975). **Semiology**. London: Routledge & Kegan Paul.

Reddit. (23 June 2023). **Buddha, Defender of Asia and Buddhism**. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2567, จาก https://www.reddit.com/r/Bossfight/comments/11fybgi/buddhad efender_of_asia_and_buddhism/

Roland Barthes. (1999). **Rhetoric of the image**. London: Sage Publication.

The Buddha. (28 มีนาคม 2567). “จิตใจ ต่ำ เลื่อม” พระพยอมสวดยับยั้งตัดต่อพระพุทธรูปใส่ชุดบิกินี ด้าน โฆษกพศ.มอบฝ่ายกฎหมายจัดการ!! สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2567, จาก <https://thebuddh.com/?p=78577>

The standard. (9 กันยายน 2562). **พระพุทธรูปอุลตร้าแมน ลบหลู่ศาสนาหรือทำลายอำนาจรัฐ** สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2567, จาก <https://thestandard.co/sacred-and-profane-in-buddhism/>